

Wet wapens en munitie

Tweede druk

Prof. mr. H.J.B. Sackers

 Wolters Kluwer
Deventer 2020

VOORWOORD

In 1989 kwam onder redactie van D.H. de Jong en H.G.M. Krabbe een strafrechtelijk commentaar op de Wet wapens en munitie uit. Het is tot op heden het enige boek dat de Wet wapens en munitie aan de hand van wetsgeschiedenis en rechtspraak gedegen becommentarieert. Dat er sinds 1989 het nodige is veranderd valt de auteurs niet te verwijten. Hooguit dat een nieuwe druk van dit boek nimmer het licht zag. Deze studiepocket beoogt in de leemte, ontstaan sinds het verschijnen van het 'Groningse' boek, te voorzien. Daartoe is ook alle reden. Van het bijzondere strafrecht is de Wet wapens en munitie voor de praktijk niet onbelangrijk. De wet is echter door de structuur en als gevolg van de gelede normstelling niet eenvoudig te lezen en te begrijpen. Bovendien hinkt de ratio op twee gedachten: de wet bestrijdt het illegale en beheerst het legale wapenbezit. Ondertussen is het commune strafrecht niet ver weg. Een messenzwaaier op tien meter afstand overtreedt art. 26 van de Wet wapens en munitie. Nadert hij een ander persoon dan wordt de kans op een veroordeling voor een poging tot zware mishandeling of doodslag per afgelegde meter groter, en wordt het verboden wapenbezit daaraan ondergeschikt. De rol van wapens is dus niet beperkt tot de Wet wapens en munitie. Toch staat deze wet in deze studiepocket centraal, evenals de bij of krachtens de wet opgestelde regelgeving. De Wet wapens en munitie behoort niet tot het meest rustige bezit. Met regelmaat is de wet gewijzigd en/of op onderdelen aangepast. Niet zelden reageerde wet- of regelgever op incidenten met (vuur)wapens in de samenleving. Sommige van die gebeurtenissen staan op het netvlies, bij andere is de herinnering misschien verbleekt. In dit boek zullen enkele van die gebeurtenissen, dan wel de gevolgen daarvan voor wet- en regelgeving, weer tot leven komen. Enigszins willekeurig zijn te noemen: de moord in 1971 op de hoofdagent Moolenaar, en nadien op de politicus Fortuin, op de cineast Van Gogh, op conrector Van Wierden. Indruk maakte ook het neerschieten in de zittingzaal van een officier van justitie. Maar misschien nog indringender zijn de schietincidenten op of rond scholen in het buitenland geweest, en zeker het even driest als onbegrepen vuurwapengeweld in 2011 in Alphen aan den Rijn en in Noorwegen. Deze en andere gebeurtenis-

sen leggen onmiskenbaar een hypotheek op het veiligheidsgevoel. Het leidt tot detectiepoortjes bij scholen, discotheken, paleizen van justitie. Het leidt tot aanscherping van de wet- en regelgeving en tot heroverweging van het hybride karakter van de wet. Naast allerlei vrijgestelde wapens en personen die beroepsmatig over wapens mogen beschikken, kent Nederland ook een groot aantal recreatieve wapenbezitters: de jagers, sportschutters en verzamelaars. Ongeveer 60.000 personen beschikken over een wapenvergunning. Om de legale markt te bedienen ontplooiën de wapenindustrie en de wapenhandelaar commerciële activiteiten. En tegelijk lijkt het illegale wapenbezit welig te tieren en vormen schiet- en steekpartijen in of buiten de publieke ruimte een voortdurende bron van zorg. De wetgever kan dit alles met de Wet wapens en munitie niet oplossen, wel zo aanvaardbaar mogelijk trachten te beheersen.

De tekst van deze studiepocket is afgesloten op 1 juli 2012. Voor suggesties tot verbetering van de tekst houd ik me aanbevolen.

Henny Sackers

Voorwoord bij de tweede druk

Het was in 2012, toen de eerste druk van dit boek verscheen, reeds duidelijk dat de Wet wapens en munitie geen rustig bezit zou zijn. Enerzijds stonden als reactie op het schietincident in Alphen aan den Rijn diverse wijzigingen in de wet- en de regelgeving op stapel, welke nadien ook zijn gerealiseerd, anderzijds begon men zich ook in Europa grote zorgen te maken over het gemak waarmee criminelen over zware automatische vuurwapens konden beschikken en deze ook gebruikten bij schokkende terreuraanslagen. Die zorgen werden vertaald in diverse Europese richtlijnen die vervolgens tot implementatie in de Wet wapens en munitie noopten. Implementatie gold ook voor een richtlijn die niet met (terroristisch) vuurwapengeweld te maken had, maar die voor behoorlijke beroering in de praktijk zorgde, te weten de zogenoemde Speelgoedrichtlijn. Al deze nieuwe wet- en regelgeving is in deze druk verwerkt, evenals de relevante rechtspraak. Bij het afsluiten van het manuscript waren nog enkele wetsvoorstellen in concept in consultatie, waren aanhangig of (in het geval van de Wet ter Bescherming Koopvaardij) weliswaar tot wet verheven, maar nog niet in werking getreden. Zij zijn allen

in de tekst verwerkt in de stand waarin zij verkeerden tegen de datum van afsluiten. Een uitzondering is gemaakt voor het wetsvoorstel dat gaat over de woningsluiting na het aantreffen van vuurwapens. In paragraaf 11.8 is alvast een voorschot genomen op de verwachte realisering van dit wetsvoorstel.

Of de wet- en regelgeving de komende jaren in een wat rustiger vaarwater terecht zal komen teneinde daarin enigszins te gedijen, is maar zeer de vraag. Weliswaar zijn stevige stappen gezet in de beheersing van het legale wapenbezit, bij de bestrijding van het illegale wapenbezit lijkt de overheid noodgedwongen achter de feiten aan te blijven lopen. Na een toename van het aantal steekincidenten wekt de politiek de indruk zich sterk te maken voor een uitbreiding van het messenverbod, en uitte de minister het voornemen zelfs een gehele herziening van de wet te overwegen.

Na het verschijnen van de eerste druk ontving ik reacties van lezers die de moeite namen mij waardevolle suggesties tot verbetering van de tekst aan te reiken. Daaraan heb ik dankbaar gehoor gegeven, in het bijzonder door de verzoeken om meer aandacht voor de bestuursrechtelijke aspecten van de wet in hoofdstuk 11 naar vermogen te honoreren. De betrokkenheid van de gebruikers van dit boek, maar ook het arrest van de Hoge Raad uit 2019 over de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht van de politie na onzorgvuldig handelen bij de afgifte van het wapenverlof aan Tristan van der V., inspireerden zelfs tot het opnemen van een nieuw hoofdstuk 12 waarin enkele civielrechtelijke aspecten van de wet aan de orde komen. Daarmee leent de aard en omvang van dit boek zich niet meer voor de studiepocket waarin de eerste druk was vorm gegeven.

Omwille van de leesbaarheid is bij het vermelden van de rechtspraak ofwel het 'ECLI-nummer' vermeld, ofwel de vindplaats in de gangbare jurisprudentie-uitgaven.

Bij de totstandkoming van dit boek is ondanks het streven tot zorgvuldigheid niet uitgesloten dat hier en daar toch onnauwkeurigheden of slordigheden in de tekst zijn geslopen. Voor kritiek en/of suggesties tot verbetering van deze druk houd ik me opnieuw aanbevolen.

De tekst van deze druk is afgesloten op 1 maart 2020.

Henny Sackers

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord / V

Afkortingen / XV

HOOFDSTUK 1

Historische context / 1

- 1.1 Inleiding / 1
- 1.2 Wapens door de eeuwen heen / 2
  - 1.2.1 Buskruit / 4
  - 1.2.2 Eerste Wereldoorlog / 5
  - 1.2.3 Tweede Wereldoorlog / 6
  - 1.2.4 Na de Tweede Wereldoorlog / 8
- 1.3 Ontwikkeling wapensport / 11
  - 1.3.1 Schietsport wordt Olympisch / 12
  - 1.3.2 Boogschieten / 12
  - 1.3.3 Schermen / 13
  - 1.3.4 Het duel / 14
  - 1.3.5 Kleiduivenschieten / 16
  - 1.3.6 Disciplines schietsport / 16
  - 1.3.7 De KNSA / 21
  - 1.3.8 Andere wapensporten / 22
- 1.4 Jagen met wapens / 23
  - 1.4.1 Jachtwetten / 25
  - 1.4.2 Flora- en faunawet / 26
  - 1.4.3 Wet natuurbescherming / 27
  - 1.4.4 Omgevingswet / 29
  - 1.4.5 Jagen met geweer / 31

- 1.5 De wapenwetgeving / 37
- 1.5.1 Wapenwet van 1890 / 40
- 1.5.2 Vuurwapenwet 1919 / 43
- 1.5.3 Wet tot wering van ongewenste handwapenen / 48
- 1.5.4 Totstandkoming Wet wapens en munitie (1989) / 50
- 1.5.5 De Wet wapens en munitie van 1989 tot 1997 / 57
- 1.5.6 Herziening Wet wapens en munitie (1997) / 61
- 1.5.7 De Wet wapens en munitie na 1997 / 64
- 1.5.8 Schietincident Alphen aan den Rijn / 77
- 1.5.9 Werkgroep Advies Wet wapens en munitie / 82

HOOFDSTUK 2

Bronnen / 85

- 2.1 Inleiding / 85
- 2.2 Wet wapens en munitie / 86
  - 2.2.1 Systematiek van de wet / 86
  - 2.2.2 Aanhangige wetsvoorstellen / 87
- 2.3 Besluit wapens en munitie / 88
- 2.4 Regeling wapens en munitie / 89
  - 2.4.1 Bewapeningsregelingen politie / 96
  - 2.4.2 Bewapeningsregelingen krijgsmacht / 99
  - 2.4.3 Bewapeningsregeling FIOD en douane / 101
  - 2.4.4 Bewapeningsregeling particulier maritiem beveiligingspersoneel / 102
- 2.5 Circulaire wapens en munitie / 103
- 2.6 Artikel 429 Sr en artikel 142a Sr / 105
- 2.7 APV-bepalingen / 108
- 2.8 Overige wet- en regelgeving / 111
- 2.9 Richtlijnen OM / 116
  - 2.9.1 Europese Vuurwapenrichtlijn / 119
- 2.10 Verdragen / 123

HOOFDSTUK 3

Definities / 127

- 3.1 Inleiding / 127
- 3.2 Definitie wapens / 128
- 3.3 Definitie munitie / 131
- 3.4 Onderdelen en hulpstukken / 134
- 3.5 Defecte, incomplete en ondeugdelijke wapens / 139
- 3.6 Verpakking / 143

HOOFDSTUK 4

Legale wapens / 147

- 4.1 Inleiding / 147
- 4.2 Vrijstellingen en andere vergunningen / 148
- 4.3 Speelgoed / 154
- 4.4 Wapenverzamelingen / 162
  - 4.4.1 Musea / 164
  - 4.4.2 Particuliere verzamelaar / 166
  - 4.4.3 Re-enactment / 174
  - 4.4.4 Historisch militair materieel / 177

HOOFDSTUK 5

Illegale wapens / 179

- 5.1 Inleiding / 179
- 5.2 Wapens categorie I / 182
  - 5.2.1 Stiletto, valmes, vlindermes en andere opvouwbare messen / 182
  - 5.2.2 Boksbeugels en ploertendoders / 188
  - 5.2.3 Werpsterren en wurgstokken / 192
  - 5.2.4 Vilmes, ballistisch mes en geluiddemper / 195
  - 5.2.5 Geheime blanke wapens, pijl(punt)en en katapulten / 198
  - 5.2.6 Dreigvoorwerpen / 205
  - 5.2.7 Sprekende gelijkenis / 211
- 5.3 Wapens categorie II / 220
  - 5.3.1 Vuurwapens / 221
  - 5.3.2 Stroomstootwapens / 226
  - 5.3.3 Chemische wapens en bommen / 230
- 5.4 Wapens categorie III / 237
  - 5.4.1 Geweren, revolvers en pistolen / 237
  - 5.4.2 Beroepstoestellen en werpmessen / 242
  - 5.4.3 Alarm- en startpistolen / 244
- 5.5 Wapens categorie IV / 247
  - 5.5.1 Overige blanke wapens / 248
  - 5.5.2 Degens, zwaarden, sabels en bajonetten / 252
  - 5.5.3 Wapenstok, lucht-, gas- en veerdrukwapens / 255
  - 5.5.4 Kruisbogen en harpoenen / 259
  - 5.5.5 'Beverwijk'-wapens / 260

HOOFDSTUK 6

Gedragingen / 267

- 6.1 Inleiding / 267
- 6.2 Wettelijke bepalingen / 268
  - 6.2.1 Artikelen 9 en 13 WWM / 269
  - 6.2.2 Artikelen 14 en 22 WWM / 271
  - 6.2.3 Artikelen 26, 27 en 31 WWM / 273
- 6.3 Voorhanden hebben / 274
- 6.4 Dragen / 280
- 6.5 Overdragen / 281
- 6.6 Enkele bijzondere gedragingen / 283
- 6.7 Samenloop van gedragingen / 288
- 6.8 Opzet / 291

HOOFDSTUK 7

Overig materieel strafrecht / 305

- 7.1 Inleiding / 305
- 7.2 Poging en voorbereiding / 306
  - 7.2.1 Strafbare poging / 306
  - 7.2.2 Strafbare voorbereiding / 310
- 7.3 Deelneming / 312
  - 7.3.1 Doen plegen en uitlokken / 313
  - 7.3.2 Medeplegen en medeplichtigheid / 314
- 7.4 Strafuitsluitingsgronden / 319
  - 7.4.1 Dwaling / 325
  - 7.4.2 Andere strafuitsluitingsgronden / 330
- 7.5 Commune delicten met een wapen begaan / 334
  - 7.5.1 Betekenis wapengebruik voor de leerstukken / 335
  - 7.5.2 Wapengebruik bij bijzondere delicten / 342

HOOFDSTUK 8

Sanctiebepalingen / 345

- 8.1 Inleiding / 345
- 8.2 Artikel 54 WWM / 346
- 8.3 Artikel 55 WWM / 348
- 8.4 Artikelen 55a en 56a WWM / 352
- 8.5 Beroep of gewoonte maken / 354

HOOFDSTUK 9

Strafprocessuele aspecten / 357

- 9.1 Inleiding / 357
- 9.2 Handhavingstoezicht / 358
- 9.3 Opsporing / 362
- 9.3.1 Explosieven Opruimingsdienst / 366
- 9.4 Transactie of strafbeschikking / 367
- 9.5 Startinformatie / 369
- 9.6 Doorzoeken / 373
- 9.7 Openen verpakkingen / 379
- 9.8 Onderzoek vervoermiddelen / 382
- 9.9 Inbeslagneming / 387
- 9.10 Onderzoek aan de kleding / 390
- 9.10.1 Preventief fouilleren / 391
- 9.10.2 Reactief fouilleren / 397
- 9.10.3 Veiligheidsfouillering / 399
- 9.11 Voorlopige hechtenis / 401
- 9.12 Bijzondere opsporingsbevoegdheden / 403
- 9.13 Uitdrukkelijk onderbouwd standpunt (art. 359 lid 2 Sv) / 405
- 9.14 Deskundigen / 406
- 9.15 Bestanddeel of fait d'excuse / 411

HOOFDSTUK 10

Sanctierechtelijke aspecten / 415

- 10.1 Inleiding / 415
- 10.2 Ontzetting rechten / 416
- 10.3 Verbeurdverklaring / 418
- 10.4 Onttrekking aan het verkeer / 420
- 10.5 Overig sanctierecht / 426

HOOFDSTUK 11

Bestuursrechtelijke aspecten / 429

- 11.1 Inleiding / 429
- 11.2 Artikel 8 WWM / 433
- 11.3 De verschillende verloven / 435
- 11.4 Erkenning, ontheffing, consent en vergunning / 438
- 11.5 Verlof voor zelfverdediging of tegen piraterij / 446

- 11.6 Aanvragen verlof / 449
- 11.6.1 Procedureel / 450
- 11.6.2 Gegevens en bescheiden / 452
- 11.7 Weigeren en intrekken / 460
- 11.8 Rechtsbescherming / 463
- 11.8.1 Tegen beschikkingen korpschef en CDIU / 464
- 11.8.2 Vrees voor misbruik / 468
- 11.8.3 Tegen andere beschikkingen / 479
- 11.9 Woningssluiting na wapenvondst / 482

HOOFDSTUK 12

Enkele civielrechtelijke aspecten / 489

- 12.1 Inleiding / 489
- 12.2 Voeging benadeelde partij in strafzaak / 490
- 12.3 Schadevergoeding legale wapenbezitter / 496
- 12.4 Aansprakelijkheid politie / 500
- 12.5 Overig civielrechtelijke aspecten / 509

Lijst geraadpleegde literatuur / 517

Chronologisch jurisprudentieregister / 523

Trefwoordenregister / 543

HOOFDSTUK 1

Historische context

1.1 Inleiding

Een in de rechtszaal veelgehoorde verontschuldiging, zodra iemand is aangesproken op het ongeoorloofde bezit van een busje traangas, een mes of een plastic neppistool, is dat men niet wist dat het bezit daarvan in Nederland verboden is. Niet zelden kocht men het attribuut via internet of tijdens vakantie in het buitenland waar het vrij te koop is. Het excuus is vruchteloos. De officier van justitie repliceert doorgaans met de opmerking dat Nederland ten opzichte van een aantal andere Europese landen nu eenmaal van oudsher een strenge(re) wapenwet heeft.

In dit eerste hoofdstuk zal door middel van een weergave van de historische context uiteen worden gezet of de bewering van die strenge wapenwetgeving klopt en zo ja, wat daarvoor de verklaring is en hoe zij tot stand is gekomen. Daarbij valt niet te ontkomen aan een korte weergave van de wapenhistorie. De ontwikkeling van het wapentuig houdt immers nauw verband met de juridische verfaalslag daarvan middels (nieuwe) verbodsbepalingen. Dat daarbij het accent ligt op de militaire wapenontwikkeling behoort niet te verbazen. Het zijn immers de gewapende conflicten die de mensheid de betrekkelijke zegening van de in economisch opzicht succesvolle producten van de wapenindustrie hebben opgeleverd. Dit betreft zowel het verleden als het heden. Verderop in dit hoofdstuk wordt in paragraaf 1.2, als het ware met zevenmijslaarzen en daardoor soms noodzakelijkerwijze minder genuanceerd, door de wapengeschiedenis heen gewandeld. De periode tot de uitvinding van het buskruit, de tijd nadien (met daarin de Eerste en Tweede Wereldoorlog) en de periode tot heden markeren deze historische wandeling.

Aansluitend volgt in paragraaf 1.3 op hoofdlijnen de met de wapengeschiedenis verwante ontwikkeling van de wapensport. Bespreking daarvan is van belang voor een goed begrip van het legale wapenbezit. Eveneens aan het gebruik van (legale) wapens verwant is (van oudsher) de jacht geweest. In een

afzonderlijke paragraaf (paragraaf 1.4) wordt niet alleen op de ontwikkeling van de gewapende jacht ingegaan, maar tevens het kader geschetst van de toepasselijke bepalingen uit de Wet natuurbescherming.

Na een korte verkenning van de eerste wapenwetgeving, althans van een zoektocht naar de sporen die daarvan in oude rechtsbronnen nog zijn te vinden, volgt in paragraaf 1.5 de bespreking van de eerste (echte) wapenwet in Nederland, de Wapenwet van 1890. Vervolgens zal blijken dat door de nasleep van de Eerste Wereldoorlog tamelijk plotseling een afzonderlijke wet voor de bestrijding van het bezit van vuurwapens (de Vuurwapenwet 1919) nodig werd geoordeeld. Gevoelens van onveiligheid over de begin jaren zestig van de vorige eeuw ineens massaal in de samenleving opduikende stiletto's, is aanleiding geweest voor de invoering van de Wet tot wering van ongewenste handwapenen, bijgenaamd 'de stilettowet'.

De Wapenwet 1890 en de Vuurwapenwet 1919 hebben, evenals de 'stilettowet' gegolden tot 1 september 1989, de datum van inwerkingtreding van de huidige Wet wapens en munitie. Deze wet, geïnspireerd door de inhoud van een nimmer in werking getreden verdrag met België en Luxemburg, laat sporen zien van de drie oude wapenwetten, maar ook van het, deels historisch gegroeide legale wapenbezit. In de paragrafen 1.5.4 tot en met 1.5.7 wordt de totstandkoming van de Wet wapens en munitie beschreven, alsmede de gebeurtenissen die aanleiding waren om de wet tot twee keer toe opnieuw vast te stellen en aan te passen.

1.2 Wapens door de eeuwen heen

Wapens hebben de mens vanaf de prehistorie voor allerlei doelen gediend. Wie kennisneemt van de inhoud van de vele standaardwerken over de wapenhistorie, komt, afhankelijk van het soort wapen, een uiterst gevarieerd gebruik tegen. Het wapen wordt wel de eerste uitvinding van de mens genoemd, lang voordat het maken van vuur of het nut van het wiel werd ontdekt. Op basis van bodemvondsten wordt aangenomen dat de prehistorische mens reeds over het vernuft beschikte om stenen messen en pijl- of speerpunten te maken. Het zal niet verbazen dat de eerste toepassingen van wapens in het teken van de jacht hebben gestaan. De mens ontdekte dat het doden van prooien, maar wellicht ook het oogsten van gewas, eenvoudiger met een instrument kon geschieden dan met de blote hand. Pas later fungeerden deze instrumenten als aanvals- of verdedigingswapen tegen andere mensen. Deze laatste ontwikkeling (vermoedelijk daterend uit de bronstijd) levert de eerste zwaarden

op, puntige instrumenten die als steek- of houwwapens waren te gebruiken. Uit dezelfde periode dateren andere wapens, zoals de katapult, de pijl-en-boog, niet alleen geschikt voor de jacht, maar steeds meer ook voor strijd tegen de medemens.

Bronnen uit de antieke oudheid, verhalend over het strijdgewoel tussen de verschillende volkeren, beschrijven wapentuig dat vooral militaire betekenis had. Het gaat dan niet meer om wapens die door een individuele mens zijn gemaakt, maar die meer of minder primitief in productie zijn vervaardigd. De verhalen over de strijdvaardigheid van de oude Egyptenaren, de Israëlieten, maar ook van de Perzen, de Grieken, de Scythen en hoe ze verder ook allemaal mogen heten, bevatten soms kleurrijke beschrijvingen van harnassen, strijd-wagens, stormrammen, slingers en zwaarden. Wie zijn klassieken kent weet dat talrijke fragmenten uit Homerus' *Ilias* en uit Caesars *De bello Gallico* bloemrijke details bevatten over de dodelijke kracht van toentertijd effectieve wapens. De oude Romeinen muntten als eerste uit in het gebruik van massaal vervaardigde militair-technische wapens. Het wapenarsenaal bleef niet meer beperkt tot speren, knotsen en zwaarden, maar bevatte ook wapens die de gebruiker een zekere veiligheid verschafte door de langeafstandswerking. Te denken is onder andere aan de balista, een wapentuig dat geschikt was om zware voorwerpen over langere afstand te katapulteren.

Technisch voortschrijdend vernuft laat vervolgens een keur aan ontwikkelde wapens zien, waarvan de middeleeuwen misschien wel de meest fraaie exemplaren hebben opgeleverd. Menig museale collectie bevat voorbeelden van zwaarden, dolken, lansen en (strijd)bijlen, maar ook enigszins eufemistisch geduide voorwerpen zoals hellebaarden, blijden en de goedendag. Wie met dit laatste wapen (een knots met ijzeren punten aan het dikke einde) werd geraakt, kon 'goedendag' tegen het leven zeggen.

Naast typische aanvalswapens werden ook verdedigingswapens ontwikkeld. Vond een aanval op een burcht of kasteel plaats dan werd vanaf de kasteelmuren, zij het primitief, aan chemische oorlogvoering gedaan. Zo liep een aanval het risico bij de poging de muren te veroveren door de verdedigers met kokende of brandende vloeistoffen te worden overgoten. Het moet effectief zijn geweest, getuige het feit dat later, bij menig stedelijk beleg tijdens de Opstand (voorheen ook wel de Tachtigjarige Oorlog genoemd) de Spaanse belegeraars vanaf de stadsmuren nog steeds het risico liepen met brandende vloeistoffen te worden overgoten.

1.2.1 Buskruit

De toepassing en de effectiviteit van wapens neemt een geweldige vlucht door de uitvinding van het buskruit. Hoewel sommige bronnen erop wijzen dat het gebruik van explosieve mengsels in China al in de 10^e eeuw is voorgekomen en vergelijkbare mengsels in de 13^e eeuw door de Arabieren zijn gebruikt, neemt men vrij algemeen aan dat het buskruit vroeg in de 14^e eeuw zijn intrede in Europa heeft gedaan. Buskruit is een licht ontvlambaar, ontplofbaar mengsel van salpeter, houtskool en zwavel (het zogenoemde zwarte buskruit). De oudst bekende toepassing van het buskruit in combinatie met een wapen is een liggend vaasvormig voorwerp van waaruit een zwaar voorwerp werd afgeschoten, nadat de schutter eerst een stuk roodgloeiend metaal tegen een opening bij het dikke deel van de 'vaas' had gehouden.

Wie zich eens inleest in de vroege geschiedenis van de vuurwapens en de uiterst primitieve eerste toepassingen daarvan, kan een licht gevoel van medelijden niet van zich afschudden. Ook al was door Leonardo da Vinci het radslot uitgevonden (een mechanisme dat een stuk pyriet doet vonken), welke uitvinding enige tijd later werd verbeterd door het vuursteenslot, het afvuren van het wapen bleef een heel karwei. De musketiers (bewapend met musketten) sleepten het nodige mee. Naast ransel en veldfles waren nogal wat attributen voor het gebruik van het vuurwapen nodig, te weten de laadstok, een steunvork, kogels, grof en fijn kruit, een kogelmal (om zelf kogels te gieten), lont, tondel en vuursteen. Overigens was het effect van de eerste vuurwapens uitermate gering. Integendeel, ze leverden niet zelden een groter gevaar op voor de schutter dan voor degene waarop werd gemikt. Pas nadat het slaghoedje was uitgevonden begonnen de vuurwapens beter te functioneren.

Het gevolg was dat de slagkracht van kanonnen (waarvan de stenen kogels al vrij spoedig voor ijzeren exemplaren werden ingeruild) en de eerste goed functionerende geweren vooral tot een intensivering van het gebruik door militairen leidt. Het zijn ook met name de militaire conflicten die steeds nieuwe impulsen aan wapenontwikkeling te zien geven.

Toch zal het tot de Eerste Wereldoorlog duren voordat (weer) een wapenontwikkeling van betekenis wordt doorgemaakt. Tot dan toe (met in vogelvlucht de grote gewapende conflicten zoals tijdens het bewind van de Napoleon, de Amerikaanse burgeroorlog, de Tweede Italiaanse Onafhankelijkheidsoorlog¹ en de Frans-Duitse oorlog van 1870) blijft de werking van de

---

¹ Door de gruwelijke gevolgen van de Slag bij Solferino in 1859 wordt de Tweede Italiaanse Onafhankelijkheidsoorlog wel de bakermat genoemd van het humanitair oorlogsrecht (zie paragraaf 2.8).

wapens nagenoeg gebaseerd op het principe van het buskruit, zonder dat de blanke wapens hun betekenis verloren. De 'Grote Oorlog' (de Eerste Wereldoorlog) zal dat definitief veranderen.

1.2.2 Eerste Wereldoorlog

Het eerste mondiale conflict markeert het einde van de klassieke 'blanke' wapens voor gevechtsoeinden, met uitzondering van de bajonet. Men trekt in de zomer van 1914 ten strijde volgens krijgsstrategieën uit de tijd van Napoleon, maar met soldaten die in de loop van de Eerste Wereldoorlog van steeds moderner wapentuig werden voorzien. Maar er zijn uitzonderingen.

Bij Halen (België) vindt op 12 augustus 1914 de Slag der Zilveren Helmen plaats. Belgische Linieregimenten raakten bij Halen slaags met oprukkende Duitse troepen, waaronder Dragonders en Ulanen. Het is een laatste grote treffen, uitgevochten met lansen en het blanke sabel.² Bij Masnières in Noord-Frankrijk vindt in 1917 de laatste grote cavaleriecharge te paard plaats. Deze charge vormt een merkwaardig anachronisme te midden van grootschalig wapengekletter met allerlei nieuw wapentuig.

Voor het eerst worden tijdens de Eerste Wereldoorlog wapens ingezet die zijn geschikt voor 'massavernietiging'. Het machinegeweer doet zijn intrede, evenals mortieren, granaten en vlammenwerpers. Vliegtuigen voeren (ook op burgerdoelen) de eerste bombardementsvluchten uit. De artillerie leert niet alleen de techniek van het krombaangeschut, maar ook die van de kruipende barrage beheersen. Op verschillende plaatsen in België, Noord-Frankrijk, en in de Italiaanse Dolomieten worden door middel van gelijktijdig tot ontploffing gebrachte mijnen hele heuvels (met de daarop geleverde militairen) van de kaart geblazen, op zee opereert met dodelijk geweld de vloot, met onder de zeespiegel de duikboten, ooit een geesteskind van Leonardo da Vinci. In 1916 vindt bij het Franse plaatsje Pozières, niet geheel succesvol, de eerste aanval met behulp van tanks plaats.³ Het zal even duren voordat ook dit wapen zich zodanig heeft ontwikkeld dat het zich een serieuze plaats in de rangorde van het wapentuig heeft verworven.

Maar het is bovenal het gifgas dat als het meest indringende wapen wordt gezien dat tijdens de Eerste Wereldoorlog is gebruikt. In april 1915 openden Duitse troepen de Tweede Slag om Ieper met chloorgas, een voorbeeld dat

2 De slag ontleent zijn naam aan de grote hoeveelheid helmen (waaronder de fraai gestileerde Duitse *pickelhaubes*) die na de gevechten op het slagveld achterbleven.

3 Het woord 'tank' was de (Britse) codenaam voor het nieuwe, geheime wapen.

kort daarna door de Britten wordt gevolgd door chloor en fosgeen in te zetten tijdens de Slag bij Loos.⁴ Het gebruik van het brandende mosterdgas (niet langer meer door de wind verspreid na het opendraaien van cilinders, maar afgeschoten in gasgranaten) heeft zijn primeur in 1917. De huiveringwekkende werking van de 'strijdgassen', zoals ze in contemporaine bronnen werden genoemd, heeft ertoe geleid dat ze in de Tweede Wereldoorlog als zodanig niet zijn gebruikt. Het Protocol van Genève (1925) verbood dat (zie verder paragraaf 2.10). Dit neemt niet weg dat door het naziregime in de vernietigingskampen (in ieder geval in Auschwitz-Birkenau en Majdanek) blauwzuurgas ('Zyklon B') is gebruikt in de beruchte gaskamers.

Vele jaren later zijn mosterdgas en de zenuwgassen *sarin* en *tabun* tijdens de oorlog tussen Irak en Iran (1980-1988) opnieuw als offensief wapen gebruikt door de Irakezen, onder andere tegen de Koerdische burgerbevolking. Sarin, een van de gevaarlijkste zenuwgassen, werd in 1995 verspreid door leden van een Japanse militante sekte in de metro in Tokio. Men kan hier spreken van het eerst bekende gebruik van een chemisch wapen bij een terroristische aanslag. De angst voor het gebruik van gas als wapen, minder gelegen in de mortaliteit van dit wapen, maar meer in de afgrijselijke lichamelijke gevolgen van de blootstelling aan het gas, is zoveel jaren na de Eerste Wereldoorlog kennelijk vervaagd. In 2019 meldde de organisatie voor het verbod van chemische wapens (OPCW) gegronde redenen te hebben om aan te nemen dat er tijdens het conflict in Syrië in 2018 gifgas is gebruikt bij een aanval op de Syrische stad Douma. Eerder vermoedde de OPCW in datzelfde conflict het gebruik van sarin.

1.2.3 Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog brengt een ander, minstens zo huiveringwekkend wapen: de atoombom. Als op 6 augustus 1945 de uraniumbom *Little Boy* boven Hiroshima tot ontploffing komt, treedt een nieuw wapentijdperk in. De gevolgen van de inzet van kernwapens overtreffen de angst voor de gassen in ruime mate. Tot nu toe zijn de boven Hiroshima en Nagasaki afgeworpen bommen de enige atoomwapens die effectief zijn gebruikt. Wel werd nadien nog menigmaal een kernproef gehouden, waarbij atoomwapens in min of meer veilige omgeving werden uitgetest. Los van de ontwikkeling van atoomwapens gaf de

---

⁴ Met desastreuze gevolgen: door verandering van de windrichting werd het gas teruggedreven naar de oprukkende Britse troepen. In drieënhalve uur bedroegen de Britse verliezen bij Loos: 7.861 manschappen en 385 officieren; aan Duitse zijde: nihil.

Tweede Wereldoorlog ten opzichte van de Eerste Wereldoorlog een minder spectaculaire wapenontwikkeling te zien. Zeker, het bestaande wapentuig bleek aanzienlijk verbeterd. De tank was van zijn kinderziektes ontdaan. Automatische vuurwapens waren gemeengoed geworden en de overige conventionele wapens wonnen aan precisie en slagkracht.

Ook nieuwe initiatieven zijn vermeldenswaard. Bijvoorbeeld de eerste, zij het nog onbeholpen inzet van robotachtige wapens op de stranden van Normandië tijdens de geallieerde invasie op 6 juni 1944. Voorts natuurlijk de ontwikkeling van de straalmotor die het afschieten van de V1- en V2-raketten mogelijk maakte. Maar (van andere orde) zijn ook de *decoy*-wapens te noemen, nepwapens ter misleiding van de tegenstander. Zo werd in Zuid-Engeland in de aanloop naar D-day een compleet tankleger gepositioneerd, geheel van plastic en daar uitsluitend geplaatst om door Duitse verkenningsvliegtuigen te worden ontdekt en aldus voeding te geven aan de veronderstelling dat de geallieerde invasie in het Nauw van Calais zou plaatsvinden.

Het is misschien ook niet de Tweede Wereldoorlog, maar het tijdvak nadien dat een complete wapenwedloop te zien heeft gegeven. Dit tijdvak wordt in deze paragraaf behandeld, omdat het zozeer met de (politieke) gevolgen van het einde van de Tweede Wereldoorlog verwant is, dat het niet als een zelfstandige ontwikkeling kan worden geduid. Het is de periode van de Koude Oorlog, waarin de toenmalige grootmachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, de zogenoemde ABC-wapens in een zodanige omvang ontwikkelden dat zij door hun afschrikkende werking daarmee een balans creëerden.

ABC-wapens, of CBRN-wapens zoals men ze tegenwoordig duidt, is de verzamelterm van chemische, biologische, radiologische of nucleaire wapens. Hoewel biologische wapens zonder twijfel voor militaire doelen zijn ontwikkeld, blijft deze wapencategorie met een zweem van geheimzinnigheid omgeven. Er zijn bronnen die gewag maken van de ontwikkeling van uiterst letale bacteriologische of virale organismen voor militaire doeleinden. De visie erachter was om met zo gering mogelijk materiële schade aan gebouwen en infrastructuur een zo hoog mogelijk aantal vijandelijke soldaten buiten gevecht te stellen. Wat daarvan zij, en los van het feit dat het menig romanschrijver of filmmaker tot spannende scenario's wist te brengen, er zijn geen bronnen die het daadwerkelijk gebruik van biologische wapens beschrijven. Wel worden enkele epidemiologisch niet goed verklaarbare uitbraken beschreven van onder andere het *Marburgvirus* (een zeer dodelijk, aan *Ebola* verwant filiovirus), waarbij een ongeluk in een laboratorium, zoals in 1967 in de Duitse plaatsen Marburg en Frankfurt am Main, als redelijke verklaring kan gelden. Niet al te betrouwbare bronnen maakten melding ervan dat in de jaren tachtig van de

vorige eeuw in de toenmalige Sovjet-Unie zou hebben geëxperimenteerd met het geschikt maken van het Marburgvirus voor biologische oorlogsvoering. Naar verluid zouden naar het westen overgelopen wetenschappers hebben verklaard dat de Sovjets op enig moment in staat waren het virus in grote hoeveelheden te produceren en per intercontinentale raket in te zetten tegen bevolkingscentra in NAVO-landen. Fictie en non-fictie blijven moeilijk te scheiden.

Dat geldt ook voor radiologische wapens, ook wel als 'vuile bommen' geïdentificeerd, explosieven die hun vermogen ontleen aan het zonder kernreactie vrijkomen van ioniserende straling waardoor radioactieve besmetting plaatsvindt.

Geheimzinnigheid geldt minder voor de nucleaire wapens. De Koude Oorlog is de tijd waarin terminologie wordt gebezigd zoals strategische en tactische kernwapens, ter onderscheid van het doel van de nucleaire wapens. De waterstofbom wordt ontwikkeld, een atoombom met een nog vernietigender kracht door de grote mate van radioactiviteit die na de ontploffing vrijkomt. Ondanks het grote arsenaal aan kernwapens, zowel in het bezit van een aantal mogendheden, als ook onder supervisie geplaatst op het grondgebied van bondgenoten, is het daadwerkelijke gebruik na 1945 niet meer voorgekomen, althans niet in agressieve zin, want landen met nucleaire wapens hebben daarmee driftig geoefend.

1.2.4 Na de Tweede Wereldoorlog

De hiervoor al even genoemde periode van de Koude Oorlog is vooral de periode die de wapenindustrie als nooit tevoren heeft doen floreren. Want, vastgesteld moet worden dat de landen van de Noord-Atlantische Verdrag Organisatie en die van het Warschaupact decennia voornamelijk verbale agressie tegenover elkaar hebben gebezigd, terwijl echt grootschalig wapengekletter niet heeft geklonken. Toch wordt de periode als een grote wapenwedloop gekenschetst, zodat met enig cynisme de wapenindustrie van deze 'oorlog' als winnaar mag worden uitgeroepen. En dit geldt natuurlijk ook voor de diverse gewapende conflicten die zich na de Tweede Wereldoorlog hebben voorgedaan, in het bijzonder gedurende de dekolonisatie en tijdens de gevechten in Korea. Ze laten op het gebied van de wapens geen imposante ontwikkelingen zien. Wel weet de wapenindustrie steeds verfijndere en doeltreffender wapens te ontwikkelen. Dit wordt vooral zichtbaar tijdens de strijd in Vietnam. Een voorbeeld is de ontwikkeling van een gevechtsmes (in de volksmond '*rambo-knife*' genoemd) aanvankelijk bedoeld voor gebruik door de *special forces* van het Amerikaanse leger. Het mes bevat een dusdanige karteling dat het nauwelijks te hechten snijverwondingen veroorzaakt.

De oorlog in Vietnam liet ook andere innovaties zien, zoals de grootschalige inzet van de gevechtshelikopter, maar ook van het gebruik van napalm. Napalm is benzine waaraan een verdikkingsmiddel is toegevoegd (meestal een mengsel van naftenaat en palmitaat) zodat de brandende vloeistof (beter) blijft kleven, de onderlaag eerder vlam vat en de verbrandingsduur verlengt. Napalm werd verspreid door middel van brandbommen, vaak met toevoeging van fosfor voor de ontsteking. De Vietnamoorlog was ook het conflict waarin door de Verenigde Staten vanaf 1962 op betrekkelijk grote schaal ontbladeringsmiddelen zijn gebruikt om de Noord-Vietnamese en Vietcongtroepen de relatieve veiligheid van het dichtbegroeide bladerdak van de jungle te ontnemen. Dat daarbij ook vele hectaren landbouwgrond werden aangetast, was een bijkomend doel. De Amerikanen gaven het middel de codenaam *agent orange* mee, ontleend aan de oranje gekleurde banden die om de containers met de verdelger waren aangebracht.

De beëindiging van het militaire conflict in Vietnam levert een betrekkelijke rust op, slechts verstoord door de steeds oplaaierende strijd in het Midden-Oosten. De verschillende conflicten waarbij voornamelijk Israël partij is, levert dat land een wapenindustrie van betekenis op. Toch staat ook die enigszins met lede ogen te kijken als tijdens de Eerste Golfoorlog (1990-1991) Irakese Scud-raketten, ter provocatie op Israëlische steden afgevuurd, nauwelijks effectief te bestrijden lijken. Alleen het zogenoemde Patriot luchtafweersysteem weet (enig) succes te boeken. De Golfoorlog geeft de Amerikanen wel de mogelijkheid om gedurende de eerste fase van de strijd boven Koeweit en Irak (operatie *Dessert Storm*) hun nieuwste luchtwapens op het strijdtoneel te brengen. Tot de verbeelding spreken de F-117 *stealth* bommenwerpers, vliegtuigen die door hun bouw en de aangewende materialen nauwelijks op radar zichtbaar zijn, die lasergestuurde bommen afwerpen, waarbij een camera de bemanning in staat stelt tot het laatst de afwerprichting te beïnvloeden. Vliegtuigen voorzien van deze *stealth*-technologie, kwamen eerder op kleinere schaal in actie tijdens operatie *Allied Force*, een militaire operatie van de NAVO gericht tegen de voormalige republiek Joegoslavië in 1999. Tijdens deze operatie introduceerde de Amerikaanse luchtmacht ook de Apache AH-64 helikopter, uitgerust met moderne systemen zoals apparatuur om doelen te zoeken, nachtzichtapparatuur, radarstoorzender, infrarood afweersysteem en GPS. Het belangrijkste onderdeel is het *Target Aquisition and Designation System*, waarmee de bemanning doelen met infrarood kan traceren en met een laser aanstralen, waarna de helikopter zelf, of een ander wapensysteem, het gemarkeerde doel kan bombarderen.

In de Tweede Golfoorlog (2003), wederom begonnen met een groot Amerikaans-Brits luchtoffensief, worden steeds meer onbemande vliegtuigen ingezet. Deze UAV's (*Unmanned Aerial Vehicle* of 'drones'), ontworpen voor zowel civiele als militaire doeleinden, waren al eerder in het luchtruim boven Kosovo en Koeweit opgedoken. Het grote voordeel is dat met UAV's vluchten kunnen worden uitgevoerd zonder dat risico voor het verlies aan mensenlevens bestaat. Met deze onbemande vliegtuigen kunnen zowel verkennings- als gevechtsmissies ver achter vijandelijke linie worden uitgevoerd. Ze vormen de opmaat naar gerobotiseerde varianten die zijn uitgetoet in de conflicten in Afghanistan en Irak of die in de testfase zitten, zoals de hypersonische raketten. Ze illustreren een langzame overgang van min of meer traditionele wapens naar een nieuwe wapengeneratie, waarbij steeds meer computertechnologie (inclusief de toepassing van kunstmatige intelligentie) wordt aangewend met zo min mogelijk risico's voor de gebruiker en/of de eigen mensen.⁵

Deze ontwikkeling lijkt mede het gevolg te zijn van de gebeurtenissen op 11 september 2001. Niet langer beheerst een klassiek vijandsbeeld met bijbehorende wapenwedloop of een gewapend conflict de wapenontwikkeling, maar de angst voor terrorisme. Die leidt voor een deel tot gewapende strijd in Irak en (nadien) in Afghanistan en Syrië, maar ook tot verhoogde aandacht voor de bescherming tegen specifieke terreurwapens, zoals het explosieve semtex, en de mogelijkheden voor terroristen om de beschikking te krijgen over CBRN-wapens, zoals het al eerdergenoemde sarin, antrax en dergelijke. Ongetwijfeld zullen wapenontwikkelingen in de komende decennia niet stilstaan en zullen nieuwe alinea's aan deze paragraaf moeten worden toegevoegd. Een ding is echter zeker, wapenwetgeving loopt voor een belangrijk deel al eeuwenlang achter deze ontwikkelingen aan.

Ondertussen gaat het goed met de zakelijke belangen van de wapenfabrikant. Sinds 2002 stijgt de wapenverkoop wereldwijd tot steeds nieuwe jaarlijkse records. Om een idee van de omvang van de commerciële wapenhandel te geven: in 2018 (het jaar waarover de laatste gegevens beschikbaar zijn) hebben de honderd grootste wapenleveranciers voor € 400 miljard aan wapens verkocht.⁶ Daaraan doet niet af dat met behulp van het op 2 april 2013 te New York tot stand gekomen VN Wapenhandelsverdrag wordt getracht de productie en handel in bepaalde wapens, zoals landmijnen en clusterprojectielen, terug te dringen. Het verdrag beoogt de handel in andere wapens te reguleren met als doel de transparantie van de internationale wapenhandel te vergroten,

5 M.A.C. Ekelhof, 'Autonome wapensystemen', AA 2018, p. 193-202.

6 Gegevens ontleend aan het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).